

Dit artikel is in verkorte vorm verschenen in De Volkskrant van 14 juni 2010

De monsterscore van Wilders

Het CDA-verlies en de PVV-winst in Limburg

Arno F.A. Korsten

14 juni 2010

De PVV van Wilders heeft het CDA op 9 juni op het Limburgse electorale slagveld fors verslagen. De winst was zodanig groot dat die om een analyse vraagt. Waarom die grote winst voor de PVV (+15.3%) en het grote verlies van het CDA (-12.6%)?

Enkele cijfers

Tot de winnaars behoorden op 9 juni 2010 naast de PVV de VVD (van 11.5% naar 15.5%) en enkele kleinere partijen terwijl de SP verloor (terug naar 12.9%) evenals de PvdA (naar 15.6%). De PVV kreeg maar liefst een op elke vier stemmen in Limburg (26.8%) terwijl van elke zes kiezers het CDA een stem kreeg (terug naar 16.0%).

De eclatante overwinning van de PVV blijkt ook markant hieruit dat de PVV *de grootste partij* werd in bijna alle Limburgse gemeenten. In bijna elke gemeente stemde van de kiezers dus de meeste kiezers op de PVV! De PVV realiseerde daarmee een doorbraak want de laatste decennia was het CDA steeds het grootst.

Nog een feit: de Limburgse gemeenten voeren met Rucphen en Edam-Volendam de landelijke ranglijst aan gemeenten waar de PVV *de grootste winst* boekte. Tot de 40 gemeenten waar de PVV de grootste winst behaalden behoren maar liefst 21 Limburgse gemeenten.

Analyse

Om de winst van de PVV te verklaren in relatie tot het verlies van het CDA heb ik een aantal gesprekken gevoerd met willekeurige PVV-stemmers die weggelopen zijn bij het CDA. Een voorbeeld daarvan is in een kader geplaatst. Ik heb verder om me heen gekeken en geluisterd naar radio- en televisie-interviews met PVV-stemmers, uitslagen en ingezonden brieven bekeken, gebruikt gemaakt van onze ervaring met kiezers- en verkiezingsonderzoek en van onderzoek naar de opvattingen van Limburgers en overige Nederlanders. Ik volgde uiteraard alle debatten en mediaberichtgevingen om een beeld te kunnen geven van het verlies van het CDA, in relatie tot de winst van de PVV.

Een conceptversie van dit artikel is voorgelegd aan twee bekende CDA'ers uit de Limburgse arena. Een van hen schreef me: *'ik deel je analyse voor 99 procent'*. Hun commentaar is verwerkt in dit artikel maar ik blijf zelf verantwoordelijk.

De elektricien

Ik kreeg 10 juni een elektricien uit Zuid-Limburg op bezoek. Ik vraag, hebt u gisteren ook gestemd? *'Ja, meneer, dat mag u gerust weten: PVV'*.

Vraag: *'Mag ik eens vragen, waarom?'*

Zijn antwoord: *'Ik heb een aantal debatten gevolgd'. 'Ik heb gisteren twee stemmen uitgebracht: een op de PVV en een – namens mijn vrouw - op het CDA'*.

De elektriciën: *'Ik stemde op de PVV omdat er ergens iets niet goed functioneert in dit land en op het CDA omdat die partij niet teveel mocht verliezen. Als tegenwicht'.*

Vraag: *Waarom dan toch op de PVV? 'Wilders is volgens mij geen verkeerde man. In een aantal zaken die hij benoemt geloof ik wel, niet in alles. Elke partij heeft wel wat positiefs en iets wat me niet aanstaat; dat is ook bij de PVV zo'.*

Vraag: *Maar in Limburg bestaan toch niet dezelfde problemen met buitenlanders als in de Randstad?*
Antwoord: *'De opvang van buitenlanders kost de hier al wonende Nederlanders wel veel aan sociale regelingen en dergelijke. We krijgen teveel mensen binnen die hier niet aan de bak komen, die niet genoeg zijn opgeleid of verkeerde dingen doen. Wilders zegt dat gewoon'.*

Vraag: *Wat hebt u nog aan andere argumenten?*

Antwoord: *'Je kunt in Nederland teveel je gang gaan bij normovertreding en komen er teveel slappe verklaringen. Vroeger zei men dat iemand "een moeilijke jeugd gehad", nu wil men veel sleutelen aan wat niet goed veranderbaar is'. Wilders heeft gelijk: 'de straffen zijn te laag en de gevangenen te luxe. Er gaat te weinig dreiging uit van straffen. Wie een vergrijp begaat, komt daarmee te makkelijk weg. Taakstraffen en zo'.*

En: *'Nederland mag wel eens voorop lopen maar niet zo vaak als nu. Een beetje minder met dat vingertje mag wel'. En: 'dat geld aan corrupte regimes, heeft niet veel zin. Helaas'. En nog wat: 'Wij burgers betalen dat allemaal!'*

Vraag: *Moet ik dan concluderen dat er iets mis is met de dingen die door u belangrijk en niet belangrijk gevonden worden?*

Antwoord: *'Jazeker'.*

Vraag: *Had u dan toch niet CDA kunnen stemmen in plaats van op de PVV?*

Antwoord: *'Nee, want die pakken dit soort zaken niet genoeg op. Al jaren niet'.*

Vraag: *Wat vond u van Balkenende?*

Antwoord: *'Ik vond hem niet verkeerd. Hij moest in 2002 beginnen en stond er maar alleen voor. Ergens heb ik met hem te doen. Hij deed zijn best. Maar ja, nu was het wel goed zo!'*

Vraag: *Dus u had ook compassie met hem?*

Antwoord: *'Ja'.*

Vraag: *Eurlings als lijsttrekker, was dat wat geweest?*

Antwoord: *'Ja, jammer dat hij, als veel jonger iemand, niet meedeed'.*

Vraag: *Was wat het CDA met de zorg wil een punt voor u om op de PVV te stemmen?*

De elektriciën: *'Nee, voor mij nu niet. Ik heb wel eens met een vriend van mijn moeder gesproken. Die zat in een ziekenhuisbestuur. Die zei me dat het CDA en andere partijen al jaren bezig zijn met zaken van de zorg, zoals aanleunwoningen. Dat was dus niet nieuw, nu bij deze verkiezingen. Maar duidelijk is wel dat burgers meer moeten gaan betalen. Het wordt magerder.'*

Het verlies verklaard

Het historisch argument. De PVV-winst past in een traditie. Limburg is een voedingsbodemp voor partijen die een duidelijke koers varen op het gebied van orde, veiligheid en bescherming op het vlak van sociale zekerheid. Het is een grensprovincie waarvan tal van mensen als het economisch wat moeilijker is, snel geraakt worden. Vooral het gebied dat van oudsher wordt aangeduid als de Oostelijke Mijnstreek en thans als Parkstad wordt geteisterd door teveel werkloosheid en een deel van de werkende bevolking dat qua opleiding niet helemaal aansluit op competenties die gevraagd worden in een (innoverende) industrie en dienstensector die

meer gericht is op ICT en duurzaamheid. Reïntegratie van een aantal werklozen lukt dan ook niet of nauwelijks. Dat gebied telt ook (gedeeltelijk) gehandicapten en arbeidsongeschikten, die georganiseerd zijn in actiegroepen. Een deel van deze bevolking verwacht weinig van de overheid en politici voor 'de bevordering van hun toekomst' (wat Duitsers 'Politikverdrossenheit' noemen). Daardoor is er ruimte voor niet-stemmen en proteststemmen. De aanhang voor de LPF was vooral in 2002 groot, met Kerkrade als uitschieter. Een deel van Limburg is dus een electorale vijver voor partijen, zoals de SP en PVV, met een deels rechts geluid (strenger straffen) en een gedeeltelijk linkse agenda (behoud WW, vasthouden aan AOW-leeftijd; meer handen aan het bed) dat de onvrede kanaliseert. Dit argument geldt vooral voor Parkstad, iets minder voor Noord-Limburg.

De verklaring van de losse binding met kandidaten. Limburgers hebben minder binding met landelijke partijen, dus ook minder met het CDA. Ze stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen vaak op lokale lijsten en dan met name op personen met wie ze 'iets hebben', in wie ze vertrouwen hebben. Limburg is het gebied waar de voorkeurstem uitgevonden kon zijn. Limburgers stemden voor de tweede wereldoorlog al vaak op anderen dan de nummer één op de lijst maar konden dat niet goed bij deze Kamerverkiezingen. Het traditioneel in Limburg sterke CDA heeft dan ook een aantal stemmen verloren omdat het weinig en weinig bindende representanten op de landelijke CDA-lijst had. Wie een voorkeurstem wilde uitbrengen moest in het stemhokje zoeken en vond dan bovendien wel Noord- maar geen Zuid-Limburgers. De eerste Limburger (Koopmans) stond pas 11de op de lijst en de tweede (Knops) pas 23ste. Goede Kamerleden maar geen stemmenkanonnen als de Zuid-Limburgers Camiel Eurlings of Maria van der Hoeven, die bij vorige Kamerverkiezingen zeer goed scoorden. Het CDA kon een deel van de achterban dus niet aan zich binden. Daar stond de met een eigen lijst uitkomende Limburger Geert Wilders tegenover die nadrukkelijk en met duidelijke uitingen – waar Limburgers wel van houden - in de televisiedebatten aanwezig was. Deze verklaring doet er toe maar is als tweede nog lang niet voldoende. Immers een aantal kiezers kijkt ook (enigszins) naar kabinetsprestaties en de programmatische inhoud, en is niet gevoelig voor het geografisch en nabijheidsargument 'een van ons'. De elektriciën uit ons voorbeeld kijkt vooral naar de inhoud maar betreurt toch ook dat Camiel Eurlings op de lijst ontbrak.

De verklaring van verlopen houdbaarheidsdatum. Een andere reden voor de PVV-winst en het CDA-verlies was dat het laatste kabinet-Balkenende geen groot succes was. Allerlei keuzen werden doorgeschoven naar de toekomst. De Irak-analyse leidde tot heibel met de PvdA. En er werd gebakkeleid over Uruzgan en het JSF-vliegtuig. De kiezers hebben op 9 juni daarom de regeringspartijen PvdA, de ChristenUnie en vooral het CDA electoraal laten verliezen. Na vier kabinetten-Balkenende hadden veel burgers het wel gehad met het kabinet, zo bleek uit televisie-interviews. Veel mensen zeiden 'Balkenende-moe' te zijn. Zijn houdbaarheidsdatum was 'voorbij', zoals de elektriciën het aanduidt. Dat was een landelijk gevoel, niet specifiek voor Limburg geldend. Maar daarbij past wel de kanttekening dat de binding van burgers uit grensgebieden als Limburg, Zeeland en Oost-Groningen met kabinetten minder sterk is. Ook in die grensgebieden – Zeeland en Oost-Groningen - was de PVV sterk. Men verwacht in het algemeen daar wat minder aandacht te krijgen van kabinetten, die zich immers vooral richten op de Randstad. Sommige burgers zetten zich zelfs af tegen 'Den Haag'. De lijsten van andere grotere partijen – PvdA, GroenLinks, D66 - puilen uit van kandidaten die woonachtig zijn in de Randstad.

Te weinig kabinetsbinding met de Limburgse kiezers. De CDA-top heeft zich het laatste jaar niet voldoende vertoond op de Limburgse 'battle grounds', waar de strijd wordt

uitgevochten. Dus zich niet genoeg in Limburg laten zien en daar niet gedebatteerd. Het CDA liet 'de eigen vissen' aan hun lot over: 'voerde ze niet'. Minister Camiel Eurlings was zeker duidelijk en positief zichtbaar in zijn eigen provincie en realiseerde ook wat voor Limburg (zoals de A2 ondertunneling) maar op het laatst was onduidelijk wat het kabinet *als geheel* voor Limburg deed of daarmee in de toekomst voor had. Een enthousiaste Balkenende is in campagnetijd wel even komen kijken en heeft iets gezegd over krimpregio en het beleid van minister Van der Laan en zich inzetten voor NedCar maar dat was als geheel heel weinig en vooral iets voor de 'insiders'. Even een bliksembezoekje hier en daar. Het CDA is niet genoeg aalbaar geweest voor zijn eigen kiezers. Het CDA voert wel grotestedenbeleid maar niet zichtbaar genoeg plattelandsbeleid terwijl het toch een partij is die daar de stemmen moet halen. Ergo, er is geen communicatie geweest om het verkiezingsprogramma dat gedeeltelijk haaks staat op Limburgse kiezersvoorkeuren aanvaardbaar te maken.

De discrepantie tussen de bestuurlijke en de maatschappelijke agenda. Het voorgaande geeft het eigenlijk al aan, het CDA heeft geen voldoende diepe boorputten geslagen in de samenleving door de maatschappelijke agenda van kiezers op te pakken en te laten sporen met de partij-agenda. Het CDA was voor behoud van de sociale en medische zorg maar die agenda heeft men toch teveel aan anderen gelaten, aan Wilders. Het CDA heeft het beeld laten ontstaan dat de zorg voor ouderen bij het CDA niet helemaal 'veilig' is door te hameren op een hervormingsagenda die ervaren wordt als een bezuinigingsagenda. Het CDA wil immers ingrijpen in de zorg: hoger eigen risico ziektekostenverzekering; beperken van de AWBZ; beperking basispakket; zelf betalen voor wonen in een zorginstelling. Veel Limburgers vrezen dat ze op allerlei fronten meer moeten gaan betalen voor allerlei vormen van zorg (voorbeeld van zorginstelling van de toekomst: *'U wilt begeleid wandelen vandaag. Dat kan als iemand beschikbaar is voor begeleiding. Kost wel 15 euro.'*). Dat achten deze kiezers niet de goede keuze. Er is met andere woorden een verschil van inzicht over wat de overheid moet doen. Moet het geld naar de zorg of naar Uruzgan, de EU en de ontwikkelingslanden? Er is kritiek van (PVV-)kiezers op de prioriteiten van het CDA en van andere partijen (die verloren). De kritiek van Wilders op teveel geld naar door en door corrupte ontwikkelingslanden, en naar de EU slaat in Limburg aan. In Parkstad zit men zeker niet te wachten op een grotere duurdere EU, de aanschaf van dure militaire vliegtuigen. De elektriciën uit ons voorbeeld getuigt ervan. Aan het verwijt dat deze Limburgse kiezers dan teveel blijven hangen in een binnenlandse agenda, te 'parochieel' zijn en te weinig internationaal gericht, heeft men volstrekt geen boodschap. Immers, het buitenland is nabij, men verstaat hier Duits goed (in tegenstelling tot in de Randstad) en veel Polen steken hier de asperges. Limburg neigt ietsje meer tot *law and order*-denken op het vlak van bestrijding van criminaliteit, ordehandhaving en de noodzaak dat ook vreemdelingen zich aan de wet houden. Dat wordt beter vertolkt door Wilders met zijn PVV, althans beter dan door het CDA. Het CDA heeft daar weinig zichtbaar tegenover gesteld, hem (bij monde van Verhagen) eerder verketterd. Als het CDA had willen winnen, had het iets meer en vooral geloofwaardig het idee van de handhaving van de rechtsstaat moeten uitdragen, meer de 'law and order'-kaart, de (aangepaste) 'behoud van zorg'-kaart en de sociale zekerheid-kaart moeten spelen. Met de internationale agenda van het CDA-verkiezingsprogramma win je in Limburg geen verkiezingen maar verlies je die. Maar Limburg heeft toch weinig last van de multiculturele samenleving, heeft toch geen Gouda? Het 'islam'-argument is althans in Limburg niet het sterke electorale wapen van Wilders geweest, zoals de elektriciën uit onze casus ook zegt.

De sociale zekerheidsagenda nader bezien. De PVV kiest voor behoud van sociale zekerheid en laat dat nou net iets zijn dat sterk speelt in Oostelijk Zuid-Limburg met zijn nanaaweeën van de mijnsluiting en zijn werkeloosheid. De SP sluit daar ook op aan en haalt daar

veel stemmen. De PVV-combi van rechts op 'law and order' en links op behoud van sociale zekerheid past perfect bij 'Kerkrade' en omstreken met zijn vele werklozen en een (te hoog) aantal nauwelijks bemiddelbaren. De PVV komt voor hen op en het CDA in hun ogen niet (genoeg).

Dan zijn er nog de **specifieke argumenten** voor bepaalde kiezers die hen los maakt van het CDA en naar de PVV drijft. Sommigen in Swalmen, bij voorbeeld, nemen het het CDA kwalijk dat het Swalmen als gemeente niet heeft laten voortbestaan maar deze gemeente gevoegd heeft bij Roermond. Je zou kunnen zeggen dat herindeling het CDA hier en daar zeker niet in de kaart heeft gespeeld. Zo zijn er specifieke overwegingen die er bij komen, maar niet de hoofdredenen zijn.

Het CDA heeft de snaar bij kiezers op 9 juni niet positief genoeg geraakt, zeker niet in Limburg. Het verlies van het CDA ligt grotendeels bij de partij zelf: bij het negeren van de PVV-agenda en verketteren van Wilders, de man uit de eigen regio.

Welke verklaring snijdt geen of weinig hout?

Er zijn ook verklaringen die geen of heel weinig hout snijden. Ik noem er twee.

1. In Limburg zijn veel kiezers van het CDA naar de PVV overgegaan omdat ze in de PVV een anti-islampartij zien? Nee. Veel PVV-stemmers zijn helemaal geen anti-islamisten en ze menen dat Wilders ook niet een 'hele bevolkingsgroep wegzet'. Ze beseffen dat Wilders ten strijde trekt tegen uitwassen in de samenleving in algemene zin en tegen een doorslaande '*permissive government*' die teveel door de vingers ziet en met communicatie wil oplossen waar andere middelen wellicht beter zijn.

2. Een van de redenen die genoemd worden voor de lagere score van het CDA is dat de CDA-kiezers wat meer thuis gebleven zouden zijn. Daarvoor bestaat landelijk wel een kleine aanwijzing maar deze factor achten we verwaarloosbaar en ook niet specifiek voor Limburg.

Remedie

De PVV-agenda (lees: het verkiezingsprogramma) sloot, in de ogen van de kiezers die de PVV winst bezorgden en weglieden bij het CDA, meer aan bij de Limburgse agenda van maatschappelijke voorkeuren dan de CDA-agenda. Kon het anders? Het CDA had meer succes in Limburg geboekt met een andere inhoudelijke agenda, die meer aansloot op de agenda van de Limburgse samenleving. De internationale oriëntatie in het programma (uitgaven voor defensie etc.) gaat in de ogen van een aantal kiezers ten koste van uitgaven voor de zorg, sociale zekerheid.

Het CDA had ook meer electoraal succes geboekt met meer regionale kandidaten op de lijst, en dan ook nog eens herkenbare kandidaten.

En meer succes door zichtbaar te maken wat je voor uithoeken van het land echt doet. Het kabinet heeft bij diverse kiezers geogd als het zoveelste Randstadkabinet terwijl het CDA een plattelandspartij is. Veel Limburgers hebben het gevoel dat Limburg een beetje een aanhangsel is aan de landspolitiek.

Had het CDA door een andere campagne te voeren het verlies in Limburg kunnen beperken? Nauwelijks de laatste maand. Omdat het CDA al eerder verloor en de PVV al eerder goed scoorde bij verkiezingen. Men was dus al veel eerder gewaarschuwd. Het CDA had wat constructiever met de kernagenda van de PVV –leider moeten omgaan en die op onderdelen zo moeten adopteren, of aanpassen op CDA-maat, dat kiezers geloofden in 'hun' CDA. Dat

had weliswaar niet opgeleverd dat chauvinisten en nationalistisch ingestelde kiezers bij het CDA zouden blijven, maar de schade had daardoor aanzienlijk beperkt kunnen zijn. Ja maar dat wil het CDA helemaal niet? Tja, dan moet je accepteren dat je als CDA veel kleiner bent geworden. Dan vormt het verlies geen probleem. Een hoogspringer die niet over de lathoogte van 1.80 komt en niet traint, moet ook niet mokken.

Vergezicht

Een stelling tot slot. Een groot probleem op de kiezersmarkt is aan het worden dat regerende partijen, als in dit geval het CDA, teveel bezig zijn met regeren en geen wezenlijke interesse bestaat voor meningen van kiezers over keuzen. Dat breekt later op. Een partij die landelijk bijna gehalveerd wordt, zoals het CDA, heeft het niet goed gedaan. Een reactie als 'we hadden de boodschap beter over moeten brengen' is een hautaine reactie die uitgaat van eigen gelijk. Een reactie als 'kiezers zijn de weg kwijt' is even hautain en dus verkeerd. Kiezers zijn nooit de weg kwijt. Kiezers hebben altijd gelijk.

Politieke partijen die met hun bestuurlijke agenda teveel afwijken van de kiezersvoorkeuren kunnen wel geroemd worden om een eigen ideologisch profiel en 'een eigenzinnig antwoord op maatschappelijke vraagstukken' maar zonder macht bereik je weinig. De regel van oud-minister Jan de Koning is daarom de oplossing: een partij kan wel vooruit lopen op kiezers maar nooit te ver! De PVV liep juist voldoende vooruit (anders had deze partij niet gewonnen) en het CDA te ver. Mag dat gezegd worden? Het moet gezegd worden.

Literatuur

Het Grote Partijprogrammaboek 2010.

Janssen, J. en A.F.A. Korsten (red.), *Gemeenteraden kiezen – Analyse van de gemeenteraadsverkiezingen 1994 in Limburg en Nederland*, Eburon, Delft, 1995.

Korsten, A.F.A. en G. Leers, *Inspirerend leiderschap in de risicomaatschappij*, Lemma, Den Haag, 2005.

Korsten, A.F.A. en W. Kuiper (red.), *Limburg kiest*, CELS, Maastricht, 1991.

Korsten, A.F.A., Ontzuiling in het maatschappelijk middenveld, in: Soeters, J., H. Spoormans en R. Welten (red.), *Het nieuwe Limburg – Herstructurering en ontwikkeling*, Scriptum, Dordrecht, 1990.

Prof.dr.Arno F.A.Korsten is hoogleraar bestuurskunde aan de Open Universiteit en bijzonder hoogleraar bestuurskunde van de lagere overheden aan de Universiteit Maastricht. Voormalig lid van het bestuur van de Nederlandse Kring voor Wetenschap der Politiek.

E-mail: arno.korsten@ou.nl. Website: www.arnokorsten.nl.